

Ο φόβος τρώει τα σωθικά

Stepanyan TSP

«Εκείνη λευκή, εκείνος μαύρος – χέρι-χέρι. Ο κόσμος κάνει πως δε βλέπει. Ύστερα, δύο γυναίκες, κοιτώντας τους δύο που είναι αγκαλιασμένοι τρυφερά, λένε μεταξύ τους: “Στον καιρό του Μουσολίνι, ορισμένα αίσχη δεν τα έβλεπες”.» [1]

Ο φόβος τρώει τα σωθικά είναι μια ταινία του Φασμπίντερ από το μακρινό 1974. Η ταινία πραγματεύεται τη σχέση μιας μεσήλικης γερμανίδας καθαρίστριας με έναν πιο νέο μετανάστη από το Μαγκρέμπ και τον αντίκτυπο που έχει η σχέση αυτή στο οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον της γερμανίδας γυναίκας. Ως γνωστοί κουτσομπόληδες που είμαστε ορισμένοι, είχαμε ήδη ψάξει στοιχεία για τους πρωταγωνιστές. Μάθαμε ότι ο ηθοποιός που έπαιζε τον μετανάστη στην ταινία, ήταν πράγματι μετανάστης, μαροκινός, ο El Hedid ben Salem, και γκόμενος του ίδιου του Φασμπίντερ. Η πρωταγωνίστρια ήταν εβραιογερμανίδα ηθοποιός που επέζησε του Ολοκαυτώματος την περίοδο της δωδεκαετούς βασιλείας του τρίτου ράιχ. Κάπου εκεί σταματάει η έρευνα στο... Wikipedia το οποίο προσθέτει και τη φοβερή πληροφορία πως ο Φασμπίντερ γύρισε αυτή την ταινία μέσα σε δύο μόλις εβδομάδες, ναί 14 μέρες, κάπου τον Σεπτέμβριο του 1973, για να δει... πόσο γρήγορα μπορεί να γυρίσει μια ταινία. Πράγματι φοβερή πληροφορία αλλά και μυστήρια, γιατί απομονώνει το τεχνικό κομμάτι από το αρκετά ‘προκλητικό’ ζήτημα του περιεχομένου της για τη γερμανική κοινωνία της δεκαετίας του ‘70. Έτσι, πήγαμε παραπέρα και προσπαθήσαμε να δούμε τι άλλο σημαντικό – γύρω από τους μετανάστες – έπαιζε στη χώρα την περίοδο εκείνη. Και πράγματι, βρήκαμε πράγματα και θάματα. Πράγματα, βασικά, που είναι δύσκολο να περιγράψουμε αν δεν εμπλακούμε σε μια (συντομοτάτη και ελλιπή, είναι η αλήθεια) αφήγηση γύρω από την ιστορία της εργατικής μετανάστευσης στη γερμανία και ειδικά αυτή των τούρκων μεταναστ(ρι)ών που υπήρξαν και η κυρίως πέτρα του σκανδάλου.

Η ιστορία αυτή λοιπόν ξεκινάει το 1961 με την υπογραφή της συμφωνίας μεταξύ τουρκίας και γερμανίας και οι πρώτοι 7.000 τούρκοι εργάτες καταφθάνουν. Την επόμενη χρονιά δημιουργείται η Ένωση Τούρκων Εργατών στην Κολωνία και το 1967 η Τουρκική Ομοσπονδία. Το 1962 ακολουθούν οι πρώτες απεργίες στο Έσσην και το Αμβούργο οι οποίες καταλήγουν στην απέλαση 26 τούρκων εργατών. Το 1963 και το 1964 οι τούρκοι εργάτες φτιάχνουν τα δικά τους μέσα ενημέρωσής ή φιλοξενούνται στον τοπικό Τύπο εκπομπές στα τουρκικά. Στα επόμενα χρόνια εκτείνεται και η περίοδος που ο Φασμπίντερ γυρίζει την πρώτη του ταινία με θέμα τους μετανάστες, το *Katzelmacher* (1969), που στη γερμανική αργκό χρησιμοποιούταν για τους ξένους του νότου που... «γεννοβολάγανε σαν γάτες», ένα στερεότυπο που συνόδευε τους μετανάστες στη γερμανία σε όλη την εικοσαετία 1960-1970, εκφράζοντας παράλληλα το εθνικό άγχος για τη σταδιακή μείωση των γεννήσεων από άριους γερμανούς.

Στα τέλη Αυγούστου του 1973 ο γερμανός σκηνοθέτης Ράινερ Βέρνερ Φασμπίντερ γυρνάει την ταινία του ‘Martha’ και σκόπευε μέσα στην ίδια χρονιά να ολοκληρώσει την ταινία του ‘Effi Briest’. Την ίδια περίοδο πεντακόσιοι τούρκοι εργάτες απολύθηκαν στην Κολωνία επειδή επέστρεφαν στις δουλειές τους μετά την επίσημη λήξη των αδειών τους. Για πολλούς το ταξίδι και μόνο

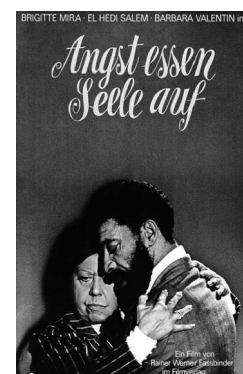
της καλοκαιρινής τους άδειας από τη γερμανία στην τουρκία και πίσω, ώστε να δουν τις οικογένειες τους, διαρκούσε δέκα ολόκληρες μέρες με λεωφορεία και αυτοκίνητα. Η απεργία που κηρύχθηκε στις 24 Αυγούστου, με τη στήριξη 10.000 μεταναστών εργατών, και κράτησε έξι μόνο μέρες προκάλεσε πάταγο στη γερμανία, καλώντας για επαναπρόσληψη των απολυμένων, κοινωνικά και πολιτικά δικαιώματα για όλους τους εργάτες, αύξηση του μεροκάματου με ένα μάρκο την ώρα, έξι εβδομάδες διακοπές, 13 μισθούς το χρόνο και την εξαφάνιση της κατώτερης μισθολογικής κλίμακας. Οι τούρκοι και οι μετανάστες γενικά πληρώνονταν λιγότερα, ας σημειωθεί, σε σχέση με τους γερμανούς. Ο πάταγος βέβαια προκλήθηκε από τον αυτοοργανωμένο τρόπο οργάνωσης των εργατών (η εργατική επιτροπή διαπραγμάτευσης της απεργίας λογοδοτούσε και αναφερόταν στη γενική συνέλευση) και τη δυσκολία διαχείρισης της απεργίας από τα επίσημα γερμανικά συνδικάτα τα οποία την απομόνωσαν... Εξάλλου, οι μετανάστες εργάτες δεν είχαν δικαίωμα να εκλεγούν αλλά μόνο να εκλέξουν γερμανούς υποψηφίους στα συνδικάτα της χώρας. Οι διαπραγματεύσεις απέτυχαν, οι μπάτσοι μπουκάρανε στα εργοστάσια, μαζί με γερμανούς απεργοσπάστες, και η απεργία βάφτηκε με αίμα. Νέες απολύσεις ακολούθησαν. Δεν ήταν η μόνη απεργία εκείνο το καλοκαίρι από μετανάστες. Εργάτριες από την Τουρκία ζήτησαν στο Rheinland στο εργοστάσιο Pierburg επίσης αύξηση ενός μάρκου την ώρα και κατάργηση της διαφορετικής κλίμακας μισθού στις γυναίκες σε σχέση με τους άνδρες. Η εφημερίδα BILD στις 30 Αυγούστου του 1973 χρησιμοποίησε τη λέξη ‘Türkenterror’ για να περιγράψει το φαινόμενο που οι γερμανοί αντίκρυζαν μπροστά τους. Η εστίαση, λοιπόν, γίνεται συγκεκριμένα ενάντια στους τούρκους μετανάστες, που παρουσιάζονται, καθότι μουσουλμάνοι, και ως ‘απολίτιστοι, σκοταδιστές, ανορθολογικοί’ κ.τ.λ. Παρόλο που υπάρχει μια ελάχιστη αλληλεγγύη από μετανάστες άλλων εθνικοτήτων στη γερμανία, δεν λείπουν και περιπτώσεις ενδο-διασπάσεων της μεταναστευτικής κοινότητας, με χαρακτηριστικό το παράδειγμα των ελλήνων που ενώ οι καιροί γίνονται επικίνδυνοι για τους τούρκους στη γερμανία, οι πρώτοι αρχίζουν να φορούν σταυρούς στο λαιμό για να διακρίνονται ως χριστιανοί στο γερμανικό μάτι...

Το 1973 οι τούρκοι συνιστούν το 23% του συνολικού μεταναστευτικού πληθυσμού στη γερμανία, κοντά στο ένα εκατομμύριο άτομα (οι άλλοι μεγάλοι εθνικοί πληθυσμοί είναι γιουγκοσλάβοι, ιταλοί, έλληνες, ισπανοί, πορτογάλοι). Την ίδια χρονιά είναι που λαμβάνει χώρα η μεγάλη απεργία στο εργοστάσιο της Ford στην Κολωνία και ο γερμανικός Τύπος οδηγεί σε ηθικό πανικό θέτοντας το ‘πόσο πολλοί είναι οι τούρκοι μετανάστες’ και τα ζητήματα σχετικά με ‘την κουλτούρα τους’ και την ‘πολιτικοποίηση των ξένων εργατών’. Στις 30 Ιουλίου του 1973, ένα μήνα πριν την απεργία, το Spiegel βγάζει το γνωστό εξώφυλλο «Γκέτο στη Γερμανία – 1 εκατομμύριο οι Τούρκοι»... με το παροιμιώδες κεντρικό άρθρο του να διαβάζει «έρχονται οι Τούρκοι, τρέξτε για να σωθείτε...» Επίσης, από το 1973 ως το 1979 η παγκόσμια κρίση επηρεάζει τη γερμανική οικονομία και το γερμανικό κράτος θέτει ως στόχο τη μείωση των μεταναστ(ρι)ών εργατ(ρι)ών και το ‘μεταναστευτικό’ γίνεται το νούμερο ένα θέμα στη γερμανική δημόσια σφαίρα. Στις 23 Νοεμβρίου του 1973, χρησιμοποιώντας και την απεργία στο επίπεδο του δημόσιου λόγου, η δυτική γερμανία αναστέλλει τους νόμους περί πρόσκλησης ξένων εργατών. Οι μετανάστες φοβούμενοι απελάσεις, καλούν εσπευσμένα τις οικογένειές τους στη γερμανία και από 2.6 εκατομμύρια γίνονται 4.4 εκατομμύρια πληθυσμός, προκαλώντας τα αντίθετα αποτελέσματα από αυτά που ήθελε το γερμανικό κράτος.

[1] Το διηγήθηκε η Maria Rosaria Capozzi. *Μετρό*, Ρενάτο Κούρτσο, 2009, εκδ. Επανοικειοποίηση. Για τα στοιχεία του κειμένου διαβάστηκαν κομμάτια από Nathans, Eli (2004), *The Politics of Citizenship in Germany: Ethnicity, Utility and Nationalism*, Berg Publishers, David Gramling, Anton Kaes (2007), *Germany in Transit: Nation and Migration, 1955-2005*, California University Press, Rita Chin (2009), *The Guest Worker Question in Post-war Germany*, Cambridge, Nermin Abadan-Unat (1976), *Turkish Workers in Europe 1960-1975: 1960 - 1975 a socio-economic reappraisal*, Leiden.

Στα επιμέρους της ρατσιστικής πληθιότητας που πλημμυρίζει τα γερμανικά ΜΜΕ στιγματίζεται και ο τρόπος άρθρωσης των τουρκικών εργατικών αιτημάτων που διατυπώνονται σε... σπαστά γερμανικά. Από αυτή την άποψη, το γεγονός ότι ο τίτλος της ταινίας Ο φόβος τρώει τα σωθικά γράφεται σε 'μη-σωστά' γερμανικά, είναι ευθεία αναφορά συμπάθειας στους τούρκους της εποχής. Κατά τα άλλα, ο Φασμίντερ εκθέτει μέσα από την ταινία ένα σωρό στερεότυπα για τους 'ξένους' που ακούγονται εκείνη την εποχή στη γερμανία, του κλασικού ή και του λεγόμενου 'θετικού ρατσισμού' (π.χ. ο αφρικανός μετανάστης με τα μουσκούλα κ.τ.λ.). Το κεντρικό θέμα της ταινίας θίγει το θέμα-ταμπού της ερωτικής 'επιμειξίας' γερμανών και μη, αποδομώντας μάλιστα το ρατσιστικό πρότυπο του 'απειλητικού ξένου άνδρα από μουσουλμανική χώρα'. Μολονότι στην ταινία δεν λείπουν τα προβληματικά στοιχεία, ο Φασμίντερ δείχνει την ευρεία διάδοση του ρατσισμού στα γερμανικά κοινωνικά στρώματα των μικροαστών και των εργατών, αλλά προτείνει και ένα σχετικό happy end, δείχνοντας ίσως πως οι μεικτές σχέσεις είναι ένας καλός τρόπος να κατατροπώσεις την εθνορατσιστική ομοιογένεια και να επιβιώσεις στο τέλος.

Η ιστορία εκτός σινεμά δεν τελειώνει βέβαια εκεί. Το 1975 αποφασίζεται ότι οι ξένοι στη γερμανία δεν μπορούν να μετακινηθούν εσωτερικά στη χώρα σε περιοχή ή γειτονιά της οποίας το ποσοστό ξένων υπερβαίνει το 12% σε σχέση με το γενικό σύνολο του πληθυσμού. Πρόκειται συνέχεια νόμου του 1971 που καθόριζε συγκεκριμένο ποσοστό μεταναστών κατοίκων ανά 12 τετραγωνικά μέτρα αστικού χώρου σε γερμανικές πόλεις. Την ίδια περίοδο, η ανατολική γερμανία καλούσε μετανάστες από τις 'φιλικές σοσιαλιστικές χώρες', από το βόρειο Βιετνάμ, την Κίνα, τη Μοζαμβίκη και τη βόρεια Κορέα. Τη δεκαετία του '80 η στρατηγική του γερμανικού κράτους περνάει στο επίπεδο του πως θα ξεχωρίσει τους 'καλούς' από τους 'κακούς' μετανάστες, τους 'δουλευτάρδες' από τους 'εγκληματικούς' κ.τ.λ. Κάποιοι θα αρχίσουν να παίρνουν ιθαγένειες ενώ σε άλλους τίθενται όλο και περισσότερα εμπόδια. Το 1981 η δυτική γερμανία απαγορεύει στα παιδιά των Τούρκων μεταναστών, άνω των 16, να ενώνονται με τους δύο γονείς τους στη Γερμανία, ενώ το ίδιο ισχύει για τα παιδιά κάτω των 16 όταν ο ένας γονιός τους παραμένει στην Τουρκία. Το 1982 ο Χέλμουτ Κολ έγινε καγκελάριος χάρη στην κύρια προεκλογική του υπόσχεση για 50% μείωση της πρόσκλησης μεταναστών στη χώρα. Από το 1981 έως το 1983, εξάλλου, οι ρυθμίσεις για τη μετανάστευση προς τη γερμανία από τον ευρωπαϊκό νότο εντάσσονται στις διαπραγματεύσεις της γερμανίας και των τρίτων χωρών για ένταξη στην Ε.Ο.Κ. Η απόδοση γερμανικής ιθαγένειας σε Τούρκους μετανάστες αρχίζει να δίνεται το 1982 και το 1983 σε συνολικά 1.400 άτομα. Από το 1983 μέχρι το 1989, κάθε χρόνο δίνεται ιθαγένεια σε λίγα παραπάνω από χίλια άτομα, ενώ από το 1990 έως το 1996, μετά από δύο, τρεις και τέσσερις σε μερικές περιπτώσεις δεκαετίες τουρκικής μετανάστευσης ο αριθμός αυτός αυξάνεται σταδιακά όλο και περισσότερο για να φτάσει τις 50.000 περίπου και να κορυφωθεί το 1999 στα 103.900 άτομα τουρκικής καταγωγής εκείνη τη χρονιά. Από το 1990 και μετά (ειδικά στα 1990-1992 της εθνικής ανάτασης), παράλληλα επίσης με την ένωση των δύο γερμανιών, οι επιθέσεις των νεοναζι και ντόπιων ρατσιστών ενάντια σε τούρκους αυξάνονται κατακόρυφα. Έκτοτε ο αριθμός πολιτογραφησών πέφτει και πάλι σταδιακά στη δεκαετία του 2000 μέχρι να φτάσει στα 24-25.000 άτομα ετησίως στα 2008-2009. Στη δημόσια σφαίρα η μείωση των πολιτογραφησών 'δένει' και πάλι με λόγους περί της εγκληματικότητας των νέων τούρκων πιτσιρικάδων δεύτερης γενιάς. Όπως γίνεται γνωστό και από το κείμενο του Café Morgenland (*Η Εκτέλεση της Λαϊκής Οργής*, 09-07-2008), επανέρχονται στο δημόσιο λόγο από την γερμανίδα καγκελάρια ακόμα και ιδέες για τη δημιουργία 'στρατοπέδων εκπαίδευσης' νεολαίας...

Το 2015 ο γερμανικός σύνδεσμος βιομηχανιών ζητάει ωστόσο από το γερμανικό κράτος 1,5 εκατομμύριο μετανάστες ακόμα. Η προσφυγική κρίση στη Συρία στέκεται βολικά στην άκρη αυτού του αιτήματος ώστε η παρούσα κυβέρνηση να παρουσιαστεί ως η 'ηρωίδα των προσφύγων', αλλά το γερμανικό κράτος έχει να αντιμετωπίσει και τους ντόπιους ρατσιστές του, οι οποίοι έχουν υπερ-διπλασιάσει τα χτυπήματα σε ξενώνες μεταναστών από το 2014. Το νέο 'δίπολο' που επιτρέπει τις επιθέσεις αυτές να στέκονται δίπλα στον λεγόμενο 'πολιτισμό του καλωσορίσματος', όπου μεταχειρισμένα παιχνίδια και τρόφιμα γιρίζουν τους ξενώνες, εκφράζεται πολιτικά με τη διαφοροποίηση των λέξεων 'πρόσφυγας' και 'μετανάστης'. Ο 'πολιτισμός' της ευρωπαϊκής ένωσης λένε είναι δεδομένος μόνο για τους πρώτους, μολονότι το θέατρο της πεζής εισόδου των Σύριων και εκατοντάδων χιλιάδων άλλων από τα εδάφη όλων των ευρωπαϊκών κρατών και των θαλασσών τους είναι ικανό βέβαια να ξεπαστρέψει αρκετές χιλιάδες από αυτούς που θέλουν δήθεν να προστατευθούν. Αν κάτι πάντως διαφοροποιεί αυτή την εποχή από τα χρόνια του Φασμίντερ και του ψυχρού πολέμου, καθώς και της έναρξης της οικονομικής κρίσης, αυτό φαίνεται να είναι πως περνάμε σε ένα περιβάλλον όπου η γερμανία κινείται πολύ πιο απενοχοποιημένη σε σχέση με το μεταπολεμικό τοπίο του Β' Π.Π., ενώ και τα υπόλοιπα εθνικά κράτη χρησιμοποιούν κεντρικά το ζήτημα 'πρόσφυγες/μετανάστες' στους διακρατικούς μεταξύ τους ανταγωνισμούς, από τη μέση ανατολή μέχρι την καρδιά της ευρώπης, αφήνοντας λυτά ο καθένας τα δικά του σκυλιά (βλέπε φασίστες, εθνικιστές στη γαλλία, την ουκρανία, την ουγγαρία, την πολωνία κ.τ.λ.). Απέναντι σε όλες αυτές τις λαμπρές προοπτικές για το μέλλον μας, καταλαβαίνετε ποια είναι και η ομοιότητα με το μακρινό 1973. Ο φόβος τρώει τα σωθικά.